

Neapol, dnia 13 października 2022

Prof. dr Andrea Fernando De Carlo
Università degli Studi di Napoli L'Orientale
Dipartimento di Studi Letterari, Linguistici e Comparati
Via Duomo, 219
80138 Neapol (Włochy)

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pani mgr. Giulii Kamińskiej Di Giannantonio
pt. *Poruszyć mapę. Przestrzeń jako kategoria doświadczenia podróznego
we współczesnej literaturze polskiej i włoskiej*
(nr albumu: 8572)
w Wydziale Humanistycznym
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
pod kierunkiem Pana dr hab. Mariusza Jochemczyka, prof. UŚ

Recenzowana rozprawa doktorska Pani magister Giulii Kamińskiej Di Giannantonio nosi tytuł *Poruszyć mapę. Przestrzeń jako kategoria doświadczenia podróznego we współczesnej literaturze polskiej i włoskiej*. Od strony formalnej praca nie budzi zastrzeżeń. Układ rozprawy jest logiczny i przejrzysty. Spis treści obejmuje standardowe jednostki redakcyjne: wprowadzenie, dwie części zawierające dziewięć rozdziałów oraz bibliografię, która w rzeczywistości jest niczym innym jak wykazem odniesień bibliograficznych stosowanych w każdym rozdziale i podrozdziale. Spis wykorzystanych źródeł zawarty został na 14 stronach. Brakuje jedynie rozstrzygającego podsumowania. Pierwsza część rozprawy doktorskiej składa się z czterech rozdziałów, natomiast druga część z pięciu rozdziałów. Wszystkie rozdziały mają charakter merytoryczny i są bezpośrednio związane z tytułem pracy. Należy również dodać, że rozdziały są bardzo szczegółowe i zawierają rozbudowane podrozdziały. Rozprawa doktorska liczy dokładnie 203 strony i spełnia wymogi objętościowe dla tego typu dysertacji. W tym miejscu wypada dodać, że prowadzone rozważania zmierzają do maksymalnego wyczerpania tematu, ale zachowują wewnętrzną dyscyplinę, tak pożądaną dla pozytywnej oceny.

W obszernym rozdziale wprowadzającym pt. *Na podróży szlaku. Na "szlaku wojennym"* (s. 7-30), oprócz zdefiniowania pojęcia „podróży literackiej” Autorka dokonuje przeglądu definicji różnych kategorii przydatnych dla omówienia celów rozprawy doktorskiej. Celem głównym jest analiza tekstów należących do różnych gatunków, jak wyjaśnia sama Autorka: „których podstawowym spoiwem będzie namysł nad precyzyjnie zdefiniowanym miejscem – Italią (lub jej częścią), widzianą zazwyczaj w perspektywie przesunięcia w przestrzeni (podróż), [...], w którym kluczowe przesunięcie ma miejsce w czasie, choć i oddalenie przestrzenne nie pozostaje bez znaczenia dla prowadzonej refleksji.” (s. 8).

Wychodząc od definicji „podróży”, opartej na trzech modelach literatury odeporycznej XX wieku podanych przez Dorotę Kozicką, Doktorantka zamierza rozszerzyć swoją analizę także na formy fikcyjne, zwłaszcza prozatorskie. Inspirowana pracą Olgi Płaszczewskiej, *Wizja Włoch polskiej i francuskiej literaturze okresu romantyzmu* (2003), lub artykułem Anny Pekaniec, *Włoskie podróże w polskiej literaturze dokumentu osobistego kobiet (z jednym wyjątkiem dla powieści). Wybrane przykłady* („Studia de Cultura”, n. 9 (1), 2017, 269-279), Autorka bierze pod uwagę w swojej analizie gatunki zarówno niefikcyjne (reportaż, esej, czy dziennik podróży) jak i fikcyjne. O ile pierwsza część rozprawy doktorskiej poświęcona jest wizji Włoch wybranych polskich autorów takich, jak Marek Zagańczyk, Dariusz Czaja, Jarosław Mikołajewski, to druga jest w całości oparta na wizji Włoch widzianych oczyma włoskich autorów takich jak: Pier Paolo Pasolini, Dacia Maraini, Milena Agus, Maria Annita Baffa, Antonio Talia, Roberto Salvadori.

Dodatkowo w pierwszej części rozprawy doktorskiej znajdujemy rozdział poświęcony włoskim motywom kulinarnym we współczesnej polskiej literaturze podróżniczej, w którym Doktorantka analizuje teksty współczesnych Tessy Capponi-Borawskiej, Zbigniewa Herberta, Jarosława Mikołajewskiego, Marka Zagańczyka, Dariusza Czaj. Uwaga Pani magister Kamińskiej Di Giannantonio skupiona jest na współczesnej polskiej literaturze faktu, reportażu itd. Autorkę próbuje odpowiedzieć na pytanie: „jakie elementy włoskiej kuchni są opisywane i jaką funkcję spełniają owe opisy kulinarne we włoskich relacjach (ewentualnie, dlaczego takich opisów w ogóle nie ma)?” (s. 74).

Na ten temat Pani magister Kamińska Di Giannantonio wyciąga kilka zgodnych, spójnych wniosków. Doktorantka twierdzi, że mimo licznych opisów kuchni włoskiej w literaturze popularnej, w polskiej literaturze non-fiction, reportażu itd. temat ten nie jest

jeszcze tak oczywisty i eksplorowany. Istnieją znaczne różnice w podejściu autorów do tematu gotowania i możliwości umieszczenia tego typu tematu w tekstach poświęconych Włochom.

Jednym z zamierzeń Autorki jest właśnie porównanie dwóch wizji Włoch kreowanych przez Polaków oraz Włochów i być może właśnie w oparciu o to założenie szczególnie ciekawy byłby rozdział końcowy, który nie tylko zamknąłby wątki dyskusji, ale także podsumowałby to co zasadnicze różnice w „podróży do Włoch” pomiędzy Polakami i Włochami. Być może Autorka powinna wziąć to pod uwagę zwłaszcza przy publikacji swojej rozprawy.

Innymi kategoriami analizowanymi we wstępie przez Panią magister Kamińską Di Giannantonio jest przestrzeń, w której definiuje ona różnicę pomiędzy dwiema kategoriami: „przestrzeń” oraz „miejsce”. Już w tym podrozdziale Autorka powinna była wprowadzić koncepcję „nie-miejsca” Marca Augé’a, przed podrozdziałem *Trajektorie fikcji* poświęconym Dariuszowi Czai na s. 48. Albo można by wprowadzić pojęcie „nie-miejsca”, gdy Doktorantka w długim podrozdziale pt. *Socjologia podróży* (s. 21-22) wspomina o pojęciach „makdisneizacji” oraz „makdonaldyzacji”. To ostatnie, warto zaznaczyć, opiera się niemal wyłącznie na opracowaniu pod tym samym tytułem Krzysztofa Podemskiego: *Socjologia podróży* (Poznań 2005), mimo istnienia bogatej literatury przedmiotu zarówno we Włoszech, jak i w Polsce.

Wśród innych koncepcji, którymi Autorka postanowiła się zająć i zgłębić w swojej rozprawie, znajdujemy także kategorię „podróż włoska”, w której Pani magister Kamińska Di Giannantonio określa swoje intencje: “Prezentowana praca nie jest poświęcona idei podróży, jako takiej, ani nawet przemianom w obrębie podróżopisarstwa, a raczej wybranym współczesnym manifestacjom bardzo specyficznego typu wojażu, jakim jest podróż włoska. Niezliczona ilość dzieł poświęconych Italii powoduje, że współczesna podróż włoska nie tylko jest zawsze podróżą „po śladach”, wyprawą podążającą tropami wcześniejszych podróżników, ale „obejmuje także konfrontacje z zapośredniczonym obrazem poznawanego świata, którego źródłem są inne relacje i opisy” oraz zajęciem stanowiska wobec utrwalonych włoskich stereotypów i klisz – ich potwierdzeniem lub zaprzeczeniem”. Możemy się zgodzić z tym stwierdzeniem w odniesieniu do najbardziej znanych miast, gdzie mityczna prezentacja Włoch w literaturze podróżniczej posiadała podwójną twarz. Pierwsza pokrywa się z idealną, stereotypową wizją, co było efektem wyobrażenia tworzącego się pod wpływem literatury i różnych opisów włoskich miast. Wizja ta poprzedzała pierwszy, realny kontakt

z miastami i ich otoczeniem; czytana literatura podróżnicza wpływała na wybór trasy podróży oraz zwiedzanych miejsc i stanowiła „pierwszą” twarz miast. Druga twarz to prawdziwa znajomość realiów owych czasów, gdzie podlega konfrontacji książkowa wizja z rzeczywistym wyglądem miasta. Ów wizerunek zostaje wzbogacony osobistymi emocjami zwiedzającego; są to pozytywne lub negatywne wrażenia w zależności od nastroju, oczekiwań oraz doświadczeń każdego twórcy-podróżnika.

W kolejnym podrozdziale *Mity Italii* (s. 23-28), w którym Autorka w ciekawy sposób porównuje mit Włoch zarówno wśród Polaków, jak i wśród samych Włochów, brakuje kontekstualizacji postawy antynomicznej oraz odniesienia do antymityzacji, która wprowadza i wyjaśnia dekonstrukcję włoskiego mitu w *Terremoto* Jarosława Mikołajewskiego.

W kwestii stereotypów rzeczywiście interesujące byłoby zagłębienie się w część bibliograficzną i nawiązanie do dwulicowości mitu Italii, poświadczonej w literaturze odeporycznej już od XVIII wieku. Na przykład, w sprawozdaniach polskich podróżników można było znaleźć liczne skargi i ostrzeżenia przed podstępny, wyrachowany, oszukańczy, małostkowy i interesowny charakter Włochów. Jako przykład wymieniamy przypadek Franciszka Bohusza (1746-1820), tłumacza i redaktora Kodeksu Napoleona, który w swych pamiętnikach ostrzegał tych, którzy pragnęli wyjechać do Partenopy przed skrajną nieuczciwością Neapolitańczyków (zob. M. E. Kowalczyk, *Obraz Włoch w polskim piśmiennictwie geograficznym i podróżniczym osiemnastego wieku*, Toruń 2005).

W drugiej, a zarazem ostatniej części poświęconej pisarzom włoskim następuje zmiana analizowanej tematyki: poza wyjazdem do Włoch Autorka przestaje analizować niektóre wątki poruszane przez pisarzy: kondycja kobiet i niepełnosprawność, odniesienia do feminizmu, kobiecości, tożsamość Arbëreshe we Włoszech, mafia w Kalabrii “Ndrangheta”, koncepcja „miejsca intymnego”. To ostatnie pojęcie, które w jakiś sposób wyjaśnia także tytułowe „poruszenie mapy”, być może byłoby interesujące ująć je w ramy tego, co określa się jako „literaturę małych ojczyzn”.

Szczególnie zauważalne są różnorodne odniesienia do Eleny Ferrante, Małgorzaty (alias Margo) Rejmer, Kazimiery Alberti, co pokazuje, że Autorka w części włoskiej nigdy nie traci z pola widzenia porównań z literaturą polską.

W podrozdziale *Kobiecość* (s. 137-144) rozdziału poświęconego pisarce Marii Annicie Baffa spotykamy się z zainteresowanym przypisem 293, w której Autorka porównuje dwie wizje feministyczne: amerykańska pisarka Rebecca Solnit, która zagrożenie dla

niezależności kobiet widzi jedynie w samym mężczyźnie, w przypadku zaś Marii Annity Baffy także inne kobiety stają się strażniczkami patriarchalnego systemu świata, który nie pozostawia kobietom przestrzeni na samostanowienie. Sugerowałbym Autorce, aby przy okazji publikowania pracy doktorskiej zagłębiła się w tę odmienną wizję.

Moim zdaniem jednym z ograniczeń tej rozprawy jest brak porównania autorów. Dzieła poszczególnych autorów rzadko porównywane są z innymi autorami: znajdują się one jedynie wśród samych Polaków, ale także pomiędzy Włochami i Polakami. Rezultatem jest rozprawa doktorska podzielona na szczelne przedziały, które są ze sobą mało powiązane.

Podsumowując, możemy stwierdzić, że analiza całości recenzowanej rozprawy doktorskiej magister Kamińskiej Di Giannantonio pozwala stwierdzić, iż niezależnie od wskazanych wyżej braków i niedociągnięć, stanowi ona bardzo interesujące studium badawcze z zakresu problematyki podróży literackiej. W związku z powyższym, przedstawioną mi do oceny rozprawę doktorską oceniam pozytywnie.

Konfrontując negatywne elementy pracy z pozytywnymi mogę uznać, że te drugie przeważają i recenzowany tekst spełnia wymagania ujęte w przepisach określającej je w ustawie. Mam przekonanie, że publiczna obrona rozprawy doktorskiej pozwoli rozwiązać wyrażone w opinii wątpliwości i ugruntować pozytywną opinię Recenzenta na ten temat. Pod względem poprawności językowej, warsztatu filologicznego, erudycji badawczej dysertacja doktorska nie budzi zastrzeżeń. Stwierdzam, że przedstawiona do oceny rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wskazując na odpowiedni poziom wiedzy teoretycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Panią magister Giulję Kamińską Di Giannantonio. Dlatego z całym przekonaniem stwierdzam, iż spełnia wszelkie warunki stawiane dysertacjom doktorskim i może stanowić podstawę do nadania Autorce pracy stopnia naukowego doktora.

Andrea F. De Cola